

İLK DERLENEN NEFES ANTOLOJİSİNİN TÜRK MÜZİKOLOJİSİNDEKİ YERİ: DERVİŞ RUHULLAH AHMET RIFKI'NIN BEKTAŞI NEFESLERİ

Recep USLU*

Özet

Bu çalışma Türk müzikolojisi kaynaklarından biri olan *Bektaşî Nefesleri* adlı kitabın Türk Din müziği tarihi alanındaki önemini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Eser bir Bektaşî Baba'sı tarafından kaleme alınmıştır. Yazar kendisinin katıldığı dergâhlarda nefeslerin hâlâ söyleniyor olduğunu belirtmiştir. Bu kitabın 2010 yılına kadar müzikoloji sahası akademik alanında yapılmış Bektaşî Nefesleri konulu tezlerde bugüne kadar değerlendirilmemiş olduğu görülmüştür. Türk edebiyatı alanında S. Nüzhet Ergun (1949 ve 1955) ve Abdülbaki Gölpınarlı (1963) ondan ilk yararlanan kişilerdendir. Kitabın en önemli yönü ilk defa nefesleri derleyen ve 1921'de basılan eser olmasıdır. Bununla birlikte içinde müzik notası barındırmaması, şiirlerin müzikle ilişkisini gösteren besteci, makam ve usul gibi müzik terimlerinin kullanılmaması, eserin Türk müzikolojisi alanında akademik çalışmalarda ihmal edilmesine yol açmıştır. Gerçekte bestelenmiş Bektaşî nutuk/ilahilerine “nefes” dendiği ve 1917'de Cavide Hayre Bektaşî Hanım'ın yazılarıyla yayına başladığı ve Hüseyin Yaltırık'ın 2002'de basılan çalışmasıyla Bektaşî nefeslerinin yayınlanmaya devam ettiği hatırlanmalıdır. Bu yazıda, alanında ilk matbu kitap olan Bektaşî nefeslerinin, derlemelerle karşılaştırılması yapılacak, notaları ve 1935'den başlayan diskografideki icraları tespit edilecek, böylece kitabın Türk din müziği tarihine katkısı ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nefesler, Bektaşî müziği, Türk din müziği, Derviş Ruhullah Bektaşî

THE PLACE OF BREATHES ANTOLOJİ COMPILED BY DERVISH RUHULLAH AHMET RIFKI BEKTASHI IN TURKISH MUSICOLOGY

Abstract

This study aims to explore the importance of the Bektashi Breathes anthology that is one of the sources of Turkish musicology in the field of Turkish religion music. Anthology was written by a Bektashi Baba. The author said that those breathes are still played in the lodges that he attended. It was seen that theses on Bektashi Breathes have not been referenced and evaluated. The first persons who benefited from it in the field of Turkish literature are S. Nuzhet Ergun (1949 and 1955) and Abdülbaki Gölpınarlı (1963). The most important aspect of the book is the first time compiled Bektashi Breathes and published in 1921. However, lack of musical note and musical terms like composer, makam and usul shows the relation-

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Türk Müziği Devlet Konservatuarı, Ankara/Türkiye, recepuslu@yahoo.com
doi:10.12973/hbvd.69.105

ship music of lyrics within, and it has led to negligence in academic works in the field of Turkish musicology. In fact, it is remembered that composed of Bektashi speech/hymns is called Turkish “nefes” (Bektashi breath) and it was began to publish Bektashi Breathes with writings of Ms. Cavide Hayre Bektashi in 1917 and ongoing with works of Huseyin Yaltrık in 2002. In this paper, Bektashi breathes in this first published book about it is to compare with their works and it is to refer their musical notes where and discographies, so that, you will find the important of this book in history of Turkish religion music.

Keywords: Bektashi breathes, music of Bektashi, Turkish religion music, Dervish Ruhollah Bektashi

Giriş

Müzikolojinin inceleme alanlarından biri de müzik tarihinin kaynaklarını değerlendirmektir. Bu kaynaklardan biri bu yazıda inceleyeceğimiz Türk din müziği mekâna bağlı tasavvufi halk müziği türlerinden nefesleri derleyen bir eserdir. Bektaşî nefesleri konulu akademik çalışmalarda kaynak olarak kullanılmayıp gözden kaçırılmış olması bu eserin, Türk müzikolojisi alanında yeterince tanınmamış olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın amacı, “Derviş Ruhullah” lakabı kullanılarak yazılan *Bektaşî Nefesleri* adlı eserin müzik tarihi içindeki değerinin ortaya konması bu araştırmanın konusu olacaktır. Eser XX. yüzyılın başında yayınlanmış, eserde yazarın hayatı ile ilgili herhangi bir ipucu verilmemiştir.

Yöntem ve sınırlılıklar: Araştırma, karşılaştırmalı müzikoloji ve bilgi tarama yöntemleri kullanılarak eserin ortaya koyduğu nefeslerle sınırlı kalacaktır. Bu yazıyı değerlendiren meslektaşımın önerisi üzerine yazıya notalar ilave edilmesi düşünülmüş, ancak nefeslerin yayınlandıkları yerlere atıflar yapıldığı için okuyucu bu nefeslerin notalarını kolayca bulabileceği için tekrara gerek görülmemiştir.

Tartışma: Bu çalışmada Türk Din Müziğinin türü olan nefeslerin tarihini aydınlatacak birkaç tartışma üzerinde durulmuştur. Bu eser Bektaşî nefesleri konusunda yapılan akademik çalışmalarda kullanılmış mıdır? Nefesler konulu ilk derleme sayılabilir mi? Bu eserde yazılı nefesler o günlerde saz eşliğinde icra ediliyor muydu? Dolayısıyla müzikoloji kaynaklarından sayılabilir mi? Günümüz nefes araştırmalarına müzik tarihi açısından kronolojik katkısı olacak mıdır? Bu eserdeki nefeslerin Türk müziği Diskografi tarihi içindeki yeri nedir?

1. Eserin Tanıtımı: Bektaşî Nefesleri

Antolojinin iç kapağında verdiği bilgiye göre “Câmîi” yani “Derleyeni” olarak belirtilen Derviş Ruhullah’ın eseri *Bektaşî Nefesleri* (İstanbul: Sahibi ve naşiri Kitaphane-i Sudi, Orhaniye Matbaası, 1340/1921-22) 88 sayfadır. Yine aynı iç ka-

pakta nefes sahiplerinin bir isim listesi verilmiştir. Ardından “Yârân-ı Hakikat” başlığını taşıyan bir sayfalık kısa bir önsözü/girişi vardır. Yazar Bektaşî nefeslerini gençliğinden beri gittiği tekkelerden derlediğini vurgular. En azından bu konuda yazdığı ilk eserin tarihi olan 1910 yılından itibaren nefesleri derlediği de düşünülebilir. Nitekim Derviş Ruhullah derlediği nefesler için hâlâ kendi zamanının “dergâh ve zaviyeler(in) de” okunan “nefes ve ilahiler” olduğuna işaret eder (a. e., s. 3). Hatayi’nin nefesleriyle eserine başlamış, kendine ait bir nefesle son vermiştir. Bu nefeslerin hiçbirinin notası eserde yer almamaktadır.

2. Yazarın Hayatı ve Bektaşiliği

Elimizdeki eserde derleyen olarak belirtilen “Derviş Ruhullah”ın kızı Fatma Tabende Doğu’nun yazdığı “Ahmet Rıfki’nin Biyografisi” (daktilo metin) gibi birinci derecede kaynağı kullanan Hayriye Topçuoğlu’nun Ahmet Rıfki hakkında yaptığı araştırma bu yazıda adı geçen Derviş Ruhullah’ın kimliğini açıklayıcı olması bakımından dikkat çekicidir. Onun verdiği bilgiler bize, eseri müzik tarihi açısından inceleme cesaretini vermiştir.

Hayriye Topçuoğlu’nun *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*’nde yayınlanan (Topçuoğlu, 2001) araştırmasından özetle “Ahmet Rıfki (1884-1935), Bektaşilik alanında yaptığı çalışmalarla tanınmıştır. Bektaşî nefeslerini topladığı bir antoloji hazırlamış, *Bektaşî Sırrı* adıyla yayımladığı üç ciltlik eserinde Bektaşiliğin tarihçesi ve gelenekleri üzerinde durmuştur. II. Meşrutiyet dönemi mizah dergilerinde yöneticilik tecrübesi de olan Ahmet Rıfki’nin mizahî şiirleri ve yazıları yayımlanmıştır. Ayrıca *Nakus-ı Âdem* adlı şiir kitabı ve *Hizmetçi Belası* adlı bir romanı bulunmaktadır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası içinde siyasetle de ilgilenmiş; 1921’de yurt dışına çıkmış ve İskeçe’de 1935’te ölmüştür. II. Meşrutiyet sonrasında, ilgi alanları mizah, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve millî mücadele aleyhtarlığında kesiştiği için, birbirine kolaylıkla karıştırılabilen iki Ahmet Rıfki vardır. İkisi de A. Rıfki imzasını atar; ikisi de isimlerinden çok lakaplarıyla tanınır. Biri, dostlarının Sakallı Rıfki diye bildiği, Rıfki Baba dediği, Deli Rıfki diye takıldığı, Derviş Ruhullah müstearıyla da tanınan; Roman, mizahî yazılar, şiir ve Bektaşilikle ilgili çalışmalarıyla bilinen yazar ve şair Ahmet Rıfki’dir. Diğeri, Türk karikatür tarihinde, başarısıyla adına mutlaka yer verilen, ancak millî mücadele aleyhtarlığını fiiliyata döktüğü için “hain” sıfatıyla anılan karikatürist Ahmet Rıfki’dir”.

Vasfi Mahir’in hazırladığı *Tekke Şiirleri Antolojisi*’nde “Derviş Ruhullah, ondokuzuncu yüzyıl sonlarında ve yirminci yüzyıl başlarında yaşamıştır. *Bektaşî Nefesleri* adlı bir antoloji bastırmıştır” (Kocatürk, 1968: 557) bilgisi verilir. Ahmet Rıfki’nin zamanın Bektaşî babalarından Edib Harabi Baba’dan el tuttuğunu, ayrıca Cemali Baba ile de sıkı bir dostluğu bulunduğunu Bezmi Nusret Kaygusuz (1955: 77-78) anılarında bahsetmektedir. Bektaşilikte önemli bir mertebe olan “baba”lık payesine

de ulaşmıştır. Topçuoğlu'nun (2001) aktardığına göre, onun "Baba"lığını onaylayan, "12 imam taşı" kızı Tabende Hanım'ın kendisinde bulunan "teslim taşı"dır (Atalay, 1992: 16; Temren, 1994: 224). Kendi ölümüne tarih düşmesi Burhan Felek gibi bir yazar için erenliğine delildir (Topçuoğlu, 2001). İlk Türk din musikisi antolojisi yazarı S. Nuzhet Ergun (1956: III, 278), Derviş Ruhullah'ı "son Bektaşî şairlerinden biri" sayar ama hayatı hakkında bilgi bulamadığını söylemesi daha sonra birçok araştırmacının tekrar ettiği bir cümle olmuştur.

Derviş Ruhullah Ahmet Rifkî Baba'nın diğer eserleri Hayriye Topçuoğlu'nun araştırmasında daha ayrıntılı tanımlarıyla ele alınmıştır. Bu yazıda *Bektaşî Nefesleri* kitabı hakkında inceleme yapılacak, müzikoloji alanına ışık tutacak şekilde ayrıntılı tanıtılacak, derlediği nefesler ve nefeslerin notalarının bulunduğu yerlere ve diskografi açısından icra edilenlere işaret edilecektir. Derviş Ruhullah'ın konuyla eser yayınlanmadan önce, genç yaşta ilgilenmeye başladığı Bektaşîlik üzerine ilk çalışmaları *Bektaşî Sırrı* (İstanbul c.1, r.1325/1909; c. 2, h. 1328/1910) adıyla iki ciltte toplamış olduğu bilinmelidir. İkinci ciltte eleştirdiği Ahmet Cemalettin Efendi'nin *Bektaşî Sırrı Nam Risâleye Müdafaa'sı* (İstanbul h. 1328/1910) üzerine yazdığı eleştiriyi karşı *Bektaşî Sırrının Müdafasına Mukabele* (İstanbul r.1327/1911) adlı eseri de yayınlanmıştır.

3. Müzikoloji ve Bektaşî Nefesleri

Müzikoloji açısından ilk sorgulanması gereken konu bu eser bir müzik tarihi kaynağı olabilir mi? sorusudur. Bazı müzikologlar, içinde müzik barındırmayan eserlerin müzikoloji kaynağı olamayacağını düşünürler. Bu endişe güfte mecmuaları konusunda da belirgindir. Bu tip kaynaklara şüpheyle bakanların ileri sürdükleri endişeleri şu iki soruyla özetlenebilir: Bu nefesler eserin yazıldığı sırada müzik eşliğinde mi icra ediliyordu? Yoksa bu nefesler sazsız, sadece sesle mi söyleniyorlardı? Eğer sazsız söyleniyorlarsa, o zaman bu eserlerin diğer şiir antolojilerinden bir farkı kalmamaktadır ve bu tür antolojilerden kaynak olarak yararlanmak müzik tarihi için sağlıklı olmadığı düşünülebilir. Güfte mecmualarından nasıl yararlanılması gerektiği konusunu ele alan yazıda (Uslu, 2001) ısrarla belirtildiği gibi, bestelenmiş eserleri derleyen antolojilerden müzikoloji alanında mutlaka yararlanmak gereklidir. İncelediğim eserin girişinde derlenenlerin hala okunan nefesler olduğunu söylemesi, "nefes" bestelenmiş "nutuk"lara denir bilgisi yanında "nefes"lerin Bektaşî dergâhlarında sazla söylendiğinin bilinmesi bilgisi birleştirilince bu antolojide derlenen müzik eserlerinin sazla okunduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Derviş Ruhullah Bektaşî'nin kitabı bir "nefes" derlemesidir ve eserine bu ad yazar tarafından bilinçli olarak seçilmiştir. Bu geleneğin günümüze gelen notalarla tespiti, bu nefes derlemesinin Türk müzikolojisi veya müzik tarihimiz içindeki yerini ve önemini daha da güçlendirecektir.

Nefes derleme çabaları: Muallim İsmail Hakkı arşivinde rastlanan notalarına bakılırsa Bektaşî nefesleri ilk defa notayla derlemeleri yine onun tarafından 1900 yıllarından itibaren yapıldığı söylenebilir. Cavide Hayre Hanım'ın yayınları 1917'de gerçekleşmiştir. 1926'da kurulan Dârülelhan Tasnif Heyetinde yer alan Rauf Yekta, Zekâizâde Ahmed Bey, Ali Rifat Çağatay, Suphi Ezgi'nin arşivlerinde birikenler ise 1933 yılında basılmıştır. Turgut Koca-Zeki Onaran'ın derlemeleri 1987'de, Hüseyin Yaltırık'ın derlemeleri 2002'de yayınlanmıştır. Bektaşî nefeslerinin analizleri Lale Akay-Umul, Mesut Arslan, Gülçin Yahya-Kaçar, Neşe Ayışıt Onatça'nın çalışmalarında yapılmıştır (bk. Darüelhan, 1933). Diskografi açısından ilk nefes plağa 1935 yılında okunmuş, daha sonra bazı firmalar Bektaşî nefeslerini kaset ve CD olarak yayınlamışlardır (Bk. Bibliyografyada Diskografi).

4. Bektaşî Nefesleri Kitabının İçeriği, Notaları ve Diskografisi

Bektaşî Nefesleri kitabının içinde yer alan nefeslerden oluşturulan alfabetik listede sırasıyla “nefeslerin sözleri (söz sahipleri, eserde geçtiği sayfalar, bestelerin günümüze gelen notaları makam-usulleri, notaların yayınlandıkları kaynaklar ve icraları)” yer alacaktır:

Âdem'i balçıktan yaptın yoğurdun (Kaygusuz Sultan, s. 20)

Allah Allah yaradan / Gel içe gör curadan (Gazelpare-i Kaygusuz Sultan, s. 10-11)

Amenna söyledik ikrar eyledik (Mirati Baba, s. 40; Anonim segâh-sofyan notası Turgut Koca, Güldeste, s. 62; Hüseyin Sebilci'nin uşşak notası var.)

Arzulayıp geldim devri âlemde (Sersem Alibaba, s. 77)

Aşkın katarında merd-i mücerred (Perişan Baba, s. 56; Anonim hüseyini-ağır-düyek notası Turgut Koca, Güldeste, s. 68, muhtemelen beste Perişan Baba'ya ait.)

Bana sual sorma cevap müşküldür (Rıza Tefvîk Baba, s. 72-73; Salih Suphi Soner'in uşşak-curcuna notası var.)

Bâtınımda dedi bana bir aziz, Muhabbetten geçen haktan da geçer (Hatayi, s. 4)

Ben dost elini gördüm yabana gider miyim (Derviş Vasfi Melami, s. 16)

Bir araya gelse üç beş âşıklar (Dertli Baba, s. 49; Anonim hicaz-düyek Dârülelhan tasnif heyeti yayını notası nr. 135.)

Bir er ararım haldaştan olsun (Hicabi, s. 46)

Bir nefescik söyleyeyim (Pir Sultan, s. 25; Anonim gerdaniye-müsemmen/katikofti Dârülelhan tasnif heyeti yayını notası nr. 133; uşşak-sofyan, uşşak-9/8, hüseyini 9/8 notaları Yaltırık, s. 341-343, 393; Saime Cantürk tarafından Aydın yöresinde derlenmiş notası da var.)

Bir ulu şehirde dellallığım var (Veli Baba, s. 54-55.)

Biz elest bezminde demiştik beli (İbrahim Edhem Baba, s. 43; Anonim segâh-sofyan Dârülelhan tasnif heyeti yayını notası nr. 157; notasının icrası CD'de yayınlanmıştır.)

Biz ki derya-yı maarifdedir na-yabız (Muhiti Baba, s. 18.)

Cân feda-yı cânım şehâ (Lem'i Baba, s. 53.)

Cihan var olmadan ketm-i ademde / Hak ile birlikte yekdâş idim ben (Devriye-yi Şiri Baba, s. 10-13.)

Çıkılmaz benlikle arş-ı didara (Derviş Ruhullah, s. 76.)

Çıktım kırklar yaylasına, ey beri ey can, dediler (Hatayi, s. 5; Ahmet Hatipoğlu'nun rast-raksaksağı notası; uşşak-12/8, hüseyini beşlisi-7/8 ve 12/8 Yal-tırık, s. 354-356, 393)

Derd u gümân gevherini bulmağa (Turabi Ali Dedebaba, s. 65.)

Derdim çoktur hangisine yanayım (Pir Sultan Abdal, s. 63; Anonim pençgâh-düyek Muallim İsmail Hakkı arşivinde ve Dârülelhan tasnif heyeti yayını notası nr. 130; Turgut Koca, Güldeste, s. 35; rast-sofyan Arslan, s. 75-78; Ali Ekber Çiçek tarafından Erzincan yöresinden derlenmiş notaya alınmıştır; icrası CD'de yayınlanmıştır.)

Dervişim deyupte meydana geldin (Bosnavi Baba, s. 23; Anonim rast-sofyan Dini Musiki Dersleri (1982) kitabında notası var.)

Dilim kalem kalbim defter yazarım (Ahi Ali Baba, s. 32.)

Dün gece seyranda bâtında yüzünde, Hünkâr Hacı Bektaş Veli'yi gördüm (Kalendar, s. 9; Anonim uşşak-curcuna Muallim İsmail Hakkı Bey arşivinde notası var, sözleri az farkla: Dün gece seyrimde bânın yüzünden Dârülelhan nota yayını nr. 175.)

Eliftir doksan bin kelamın başı (Pir Sultan, s. 79.)

Erenler serveri gerçekler piri (Turabi Ali Dedebaba, s. 47.)

Erenlerin erkânına yoluna (Pir Sultan, s. 39.)

Ervah-ı ezelde cemal-i yari / Gören gelsin görmeyen gelmesin (Rıza Tevfik Baba, s. 61; Süleyman Yıldız tarafından Erzincan yöresinden derlenmiş TRT arşivinde notası vardır.)

Eşeği saldım çayıra / otlaya karnın doyura (Kazak Abdal, s. 19; popüler müzik şarkıcısı Cem Karaca bu eserde verilen metindeki gibi dörtlüklerin son mısrasına

sadık kalırken; Ruhi Su, Rahmi Saltuk, Arif Sağ, Erkan Oğur ve Kıraç bu nefesin dörtlüklerini tamamlayarak okumuştur.)

Eşrefoğlu al haberi / Bahçe bizde gül bizdedir (Hasan Dede, s. 41; anonim saba-raksaksağı Muallim İsmail Hakkı Bey arşivinde; saba-raks Dârülelhan tasnif heyeti yayını, nr. 128; anonim uşşak-raksaksağı notası Turgut Koca, Güldeste, s. 53; Kurbanı Kılıç ve Aşık İsmail'in derlediği nota TRT arşivinde vardır; uşşak+hüseyini-9/8, hüseyini beşlisi-12/8 Yaltrık, s. 77, 384, 395; notasının icrası CD'de yayınlanmıştır.)

Evliyaya eğri bakma kevn u mekân elindedir (Kaygusuz Sultan, s. 69; notası arşivlerde bulunamamıştır, defalarca müzik eşliğinde dinlediğim bir nefestir.)

Feleğin tak-ı burucunda (Nedimi Baba, s. 13.)

Fitne-i aşk ile şuride diliz / Hayran-ı hüdadır gözümüz bizim (Rıza Tevfik Baba, s. 8; birçok bestelenmiş nefesleri var, hepsi XX. yüzyıl bestecileri tarafından yapılmış olmasına rağmen bu nefesin notası yoktur.)

Gel derviş beri gel yabana gitme (Rıza Tevfik Baba, s. 50-53; Niyazi Yetişken'in rast-sofyan notası var.)

Gel zahid divanı çıkar koynundan (Rıza Tevfik Baba, s. 22.)

Gönül gitti elimden / Ele giresi değil (Seyfullah Gaybi Baba, s. 75.)

Güzel âşık cevrimizi çekemezsin demedim mi (Pir Sultan, s. 69; anonim segâh-düyek, saba-düyek, eviç-düyek, uşşak-sofyan, uşşak-yürüksemai notaları ve anonim saba-düyek ve eviçhuzi-düyek Dârülelhan tasnif heyeti yayını nr. 125 ve 126; notasının icrası CD'de yayınlanmıştır.)

Hak yoluna doğru giden / Hazret-i settarı bilir (Edip Harabi Baba, s. 57.)

Hak yoluna gidenlerin asa olsam ellerine (Seyrani Baba, s. 6; anonim saba-semai notası var; uşşak-sofyan ve hüseyini-9/8 Yaltrık, s. 254-255, 396.)

Hakikat cemine vasıl olanlar (Hilmi Mehmed Ali Dede Baba, s. 48; anonim bayatıaraban-curcuna Muallim İsmail Hakkı arşivinde ve Dârülelhan tasnif heyeti yayını notası nr. 176; Turgut Koca, Güldeste, s. 70; muhtemelen söz yazarı ve aynı zamanda neyzen olan Hilmi Dedenin bestesi olmalı ancak kendisi notaya adının konulmasını istememiş, bestesini halka hediye etmiştir.)

Hakikat kervanı geçti gidiyor (Derviş Şevket, s. 81.)

Hakikat şehrinde mana bağından (Derviş Ruhullah, s. 24.)

Hakkın cilveleri günden ayandır (Mustafa Acizi Baba, 74.)

Hakkın feyzi bu âleme / Düpdüzdür anlarisen (Oğlanşeyh İbrahim Aksarayı, s. 60.)

Harabat ehliyiz bu bir alemdir (Rıza Tevfik Baba, s. 37; anonim pençgâh-düyek Dârülelhan tasnif heyeti yayını notası nr. 203.)

Hazret-i şahın avazı / Turna derler bir kuştadır (Pir Sultan, s. 28; anonim acemkürdi-raksan Ekrem Karadeniz arşivi, Muallim İsmail Hakkı arşivi, Dârülelhan tasnif heyeti yayını notası var, sözleri az farkla: “Şah-ı merdanın avazı” girişiyle, Dârülelhan tasnif heyeti yayınında yer alan dipnotta meşhur “Zeynebim zeynebim alı zeynebim” türküsüne aynı usul olduğuna işaret edilerek bir çeşitleme/giydirilmiş olabileceğine işaret edilir.)

Her gevherin kânını / İnsan içinde iste (Oğlanşeyh İbrahim Aksarayı, s. 45.)

Himmet erenler inayet hakkın (Mustafa Aczi Baba, s. 71-72.)

Horasandan kalktım sökün eyledim (Himmet Baba, s. 80.)

Hu diyelim gerçeklerin demine (Pir Sultan, s. 33; anonim rast-yürüksemai notası var, sözleri: Hu diyelim erenlerin demine.)

İptidadan yol sorarlarsa yol Muhammed Ali'nindir (Hatayi, s. 28; anonim hüseyni-devrihindi ve anonim bayati-düyek notaları var, Muallim İsmail Hakkı arşivinde, anonim hüseyni-devrihindi Dârülelhan tasnif heyeti yayını nr. 134; notasının icrası CD'de yayınlanmıştır.)

İstemem âlemde gayrı meyveyi (Yeksani, s. 85.)

Kâf ü nun hitabı izhar olmadan (Edip Harabi Baba, s. 35-36; anonim nevasofyan, hüzzam-düyek, eviç-düyek notalar Dârülelhan tasnif heyeti yayını nr. 123 ve 124; segâh-sofyan Turgut Koca, Güldeste, s. 87; Davut Aslan tarafından ayrıca derlenmiştir; bir notasının icrası CD'de yayınlanmıştır.)

Karban-ı cünd-i aşkın rah-ı hakda başıyuz (Muhammes-i Hazret-i Selami, s. 44.)

Kurbanlar tığlanıp gülbeng çekildi (Şahi Baba, s. 66-67; anonim uşşak-sofyan derleme notası, anonim uşşak-curcuna Suphi Ezgi arşivinde notaları var; Aşık Ali Metin'den derlenip Nida Tüfekçi notaya almıştır.)

Makam-ı vahdetten düştüm yabana (Bosnavi Baba, s. 62; Perişan Dedebara'nın uşşak-curcuna bestesi Turgut Koca, Güldeste, s. 61.)

Mevlam çün yarattı Ahmed'i nurdan (Pir Sultan, s. 68.)

Muhabet kapusun açayım dersen (Bosnavi Baba, s. 26; hüseyni beşlisi-8/8 Yaltırık, s. 213, 397.)

Muhammed Ali'nin kıldığı dava/ Yok meydanı değil var meydanıdır (Abdal Musa Sultan, s. 9.)

Muhammed Ali'yi candan sevenler (Hatayi, s. 21; uşşak-7/8 Yaltırık, s. 62, 397.)

Muhammedle Ali bir nurdan geldi (Cemali Baba, s. 58-60.)

Niyaz ehlindezen zan etme zahid (Derviş Ruhullah, s. 86-87; Kalan Muzik tarafından yayınlanan Kızılbaş II CDsinde anonim bestesi var.)

Özleyip bahtiyar geçen zamanı (Rıza Tefvik Baba, 82-85.)

Ru gerdan olanlar fani cihandan (Turabi Ali Dede Baba, s. 17.)

Sekahüm sırrını söyleme sakın (Genç Abdal, s. 15; uşşak-sofyan Yaltırık, s. 292, 397.)

Subh ü şam ey gönül çekelüm gülbenk (Perişan Baba, s. 64; uşşak-düyek Dârülelhan tasnif heyeti yayınının notası nr. 195; Turgut Koca, *Güldeste*, s. 67; nîk-rîz-sofyan Yaltırık, s. 177, 397; Perişan Dede Baba'nın, Bosnavî'nin bir güftesinin bes-telemesinden anlaşıldığı gibi kendisi de müzisyendi, bu durum eserin onun bestesi olduğunu güçlendirmektedir, ancak onun adına kaydedilmemiştir; notasının icrası CD'de yayınlanmıştır.)

Şah-ı merdanın kulları (Turabi Ali Dede Baba, s. 30; sözleri az değişik Pir Sultan'a ait: Şah-ı merdanın avazı, acemkürdi-raksan Dârülelhan nota yayını nr. 194.)

Uyur iken uyardılar diriye saydılar bizi (Pir Sultan, s. 7; Dârülelhan nota yayını nr. 132; notasının icrası CD'de yayınlanmıştır.)

Vahdet badesiyle mestiz ezelden (Derviş Ruhullah, s. 70.)

Velleyl-i iza yağşa buyurdu subhan (Nedimi Baba, s. 30.)

Zincir kâr eylemez bizlere sofı (Mirati, s. 14; anonim pençgâh/ rast-aksak Turgut Koca, *Güldeste*, s. 63.)

Zümre-i nacileriz bende olup Haydar'a (Hilmi Mehmedali Dede Baba, s. 33; anonim hicaz-curcuna Dârülelhan tasnif heyeti yayını nr. 140; anonim hicaz-yürük-semai eskiyazı bir arşivde notası var; hicaz-aksaksemai Turgut Koca, *Güldeste*, s. 71; icrası CD'de yayınlanmıştır.)

Yukarda listenen 71 nefesten 35 adet nefesin notasının var olduğu tespit edilmiştir. Diğerlerinin genellikle "çeşitleme" (Uslu, 2011: 152) tarzında seslendirildiği anlaşılmaktadır. Notası tespit edilenlerden Dârülelhan yayınının tamamını ve analizlerini Lale Akay Umul'un (1994), bu nefeslere ilave olarak Turgut Koca'nın ese-

rindeki nefeslerin analizlerini Mesut Arslan'ın (1997) tezlerinde, Trakya bölgesinde derlenen nefeslerin analizlerini de Hüseyin Yaltırık'ın eserinde bulmak mümkündür.

5. Bektaşî Nefeslerinde Nefes Sahipleri

Antolojinin önemini ortaya koyan içindekilerdir. Yukarıda nefesleri verilen kişilerin kısaca hayatlarını antolojilerden ortaya koymak gereklidir. Müzikal nefes geleneği tarihini aydınlatması bakımından önemlidir. Bektaşî antolojilerini ilk inceleyenler S. Nuzhet Ergun'un çalışmaları bu konuya önderlik etmiştir. Kadimi Ali Rıza Öge gibi uzun soluklu çalışma yapanların Bektaşî antolojileri basılmadığı (Çakır, 2011: 376) için yararlanılamamıştır. Bununla birlikte konu hakkında çalışmalar yapan Lale Akay-Umul, Mesut Arslan'ın çalışmaları göz önünde tutulmuştur. Derviş Ruhullah'ın eserinde nefesleri yer alan kişiler alfabetik sırayla, kaçıncı yüzyılda yaşadıkları, kaç adet nefeslerine yer verildiği ve hayatları hakkında kısa bilgiler aşağıda listelenmektedir:

Abdal Musa Sultan: XV. yy., 1 adet, Horasan erenlerindendir, Antalya-Elmalı kazasında Tekke köyüne yerleşmiştir (*Meydan Larousse*, 1969: I, 14).

Ahi Ali Baba; XIV. yy., 1 adet, Ahilik teşkilatı babalarından (Köksal, 2010: 60).

Bosnavi Baba; XIX. yy., 3 adet (Arslan, 1997: 597).

Cemali Baba; 1912'den sonra hayatta, 1 adet, asıl adı Hasan, Tekirdağlıdır, Nâfi Baba'dan nasiplidir. 1912'de Kâzımiye Bektaşî dergâhında babalık etmiştir. Cemâli ve Selman mahlaslarını kullanmıştır (Öztelli, 1985: 356; Arslan, 1997: 601).

Dertli Baba; XIX. yy., 1 adet, adı İbrahim, Gerde-Şahmelerden Bayraktar Ali Ağa'nın oğludur, saz şairi olup Ankara'da ölmüştür (Umul, 1994: 329).

Derviş Ruhullah; 1884-1934 İstanbul-Mısır-İskeçe, 4 adet, eserinin incelediğimiz yazar.

Derviş Şevket; muhtemel XX. yy. başı, 1 adet, bilgi bulunamadı.

Derviş Vasfi Melami; XX. yy., 1 adet, bilgi bulunamadı, Vasfi Mahir Kocatürk olabilir.

Edib Harabi Baba: Harabi, 1853-1915, 2 adet, Adı Ahmet, İstanbulludur. Bahriye idaresinde memurdu. Aruz ve hece ölçüsüyle yazdığı şiirleri Anadolu tekelerinde yayılmıştır. Rıza Tevfik Bektaşî, Harabi Baba'dan nasip almıştır (Ergun, 1930: 79; Öztelli, 1985: 367; Umul, 1994: 328; Arslan, 1997: 600).

Genç Abdal; XVIII. yy. sonu -19. yy. başı?, 1 adet İstanbulludur, Eskişehir Şecaaddin Veli Bektaşî dergâhında medfundur (Aslan, 1997: 597).

Hasan Dede; 1 adet, Tekirdağlı olup 1950 yıllarında ölmüş Hasan Erbil olabilir (Yaltırık, 2002: 42).

Hatayi; 1487 – 1524 yılları, 4 adet, Şah İsmail Hatayi.

Hazret Selami; XIX. yy., 1 adet, İzmir’de doğan, İstanbul’a gelip Eyüp’te Bektaşî babalığı yapan şair Selami (ö. 1813) ile aynı kişi olabilir (İpekten, 1988: 432).

Hicabi; Ahmed Hicabi, ö. 1889?, 1 adet, bilgi bulunamadı.

Hilmi Mehmed Ali Dede Baba; 1842 - 1907 yılları, 2 adet, 1864’te Merdivenköy Şah Kulu Sultan Bektaşî Tekkesi postnişinidir (Umul, 1994: 329; Arslan, 1997: 598; Yüksel, 2002).

Himmet Baba; XVIII. yy., 1 adet, Bolu’da doğdu, İstanbul’a geldi, Bayrami-Melami olup Şehremininde İbrahim efendi Tekkesi’nde 1780 yıllarında şeyh oldu (İpekten, 1988: 211).

İbrahim Edhem Baba; 1836-1916 yılları Erzurumlu, 1 adet, Başka bilgi bulunamadı.

Kalenderi; XVI. yy., 2 adet, Kütahyalı, eğitim görüp kadı oldu, kadılığı terk edip sufi oldu, 1600 yıllarında vefat etmiş olmalıdır (İpekten, 1988: 240).

Kaygusuz Sultan; 1341 - 1444 yılları, 3 adet, asıl adı Kaygı Bey, Antalyalı olup Abdal Musa’dan nasip aldı. Mısır’da vefat etti (Umul, 1994: 329).

Kazak Abdal, 1 adet; XVII. yy.

Lem’i Baba, 1 adet, tezkirelerde mahlası geçen üç Lem’i vardır, onların hiçbirinin Bektaşî olduğuna dair bilgiye rastlanmamıştır. XIX. yüzyıl sonunda yaşamış olabilir (İpekten, 1988).

Mirati Baba; XIX. yy., 2 adet, Kalecikli olup Turabi Ali Dede Baba’dan el almıştır, 1883 yıllarında öldüğü tahmin edilmektedir (Arslan, 1997: 597).

Muhiti Baba (1 adet; ö. 1600), Rodos’ta doğdu, eğitim gördü; Şam, Edirne, İstanbul’da naip; Erzurumda askeri kassam ve ordu kadısı oldu. 1582’de Bağdat ve Hz. Hüseyin makamını ziyaret etti. İstanbul’da öldü (İpekten, 1988: 295).

Mustafa Acizi Baba, 2 adet, bilgi bulunamadı.

Nedimi Baba; XVI. yy., 2 adet, Sehi Bey tezkiresinde yer aldığı gibi XVI. yüzyılda yaşamış bir Bektaşî şairi idi (İpekten, 1988: 333).

Oğlanşeyh İbrahim Aksarayı; ö. 1655, 2 adet, Melamidir.

Perişan Baba; 1880 sonrası, 2 adet, adı Mehmet, aslı Konya’lıdır, İstanbul Kazlıçeşme Bektaşî tekkesine 1875’de dede baba oldu, 1880 yıllarından sonra öldü.

Pir Sultan Abdal; XVI. yy., 12 adet, adı Koca Haydar'dır, Sivas Bektaşilerindedir, ayaklanmaya adı karıştırılmıştır. Kul Himmet'ten nasiplidir. İlyas Üzüm'ün tespitine göre Pir Sultan'ın nefesleri matbu olarak ilk defa bu kitapta yer almıştır (Üzüm, 2000: 1-2).

Rıza Tefvik Baba (Bölükbaşı), 3 adet; 1869 - 1949 yılları, filozof ve siyaset adamı.

Sersem Ali Baba; XVI. yy., 1 adet, Makedonya-Kalkandelen'de adına tekke vardır, diğer adı Harabati Tekkesi'dir.

Seyfullah Gaybi Baba, 1 adet, bilgi bulunamadı.

Seyrani Baba: 1 adet, 1283/1866 yıllarında hayatta olan Develili Mehmed Seyrani, Türk saz şairi ile aynı kişi olabilir (Meydan Larousse, 1969: XI, 237).

Şahi Baba; XVI. yy., 1 adet, tezkirelerde yer alan Şahi mahlaslı kişilerden Şehzade Beyazıd ve Şahin Giray ile aynı kişi değildir. Belki İsmail Erdebili'nin öğrencisi olan ve Yavuz Sultan Selim zamanında yaşayan Şahi olabilir (İpekten, 1988).

Şiri Baba; ö. 1593, 1 adet, adı Ali, Silistrelidir. Vezir Hersekoğlu Ahmet Paşa'nın oğludur, sipahi şairlerindedir. Kanuni zamanında sancaktar görevinde iken öldü (İpekten, 1988).

Turabî Ali Dedebara; ö.1869, 4 adet, Kırşehir Pirevi'nde dedebaba oldu (Umul, 1994: 334).

Veli Baba; ö. 16551 adet, Veli mahlaslı birkaç Bektaşî vardır. İlk bilinenin adı Veliyyüddin'dir, Rodos asıllı, İstanbul'a gelip eğitim aldı, müderris oldu, hiciv ve hezelleriyle tanınır (İpekten, 1988: 528). Birkaç Bektaşî Veli'den Ergun (1930: 392) da söz eder, bu nefesin hangisine ait olduğunu tespit edemediğinden bahseder.

Yeksani; 1813'lerde hayatta, 1 adet, asıl adı Mehmet, Şefkat tezkiresine göre eserini yazdığı 1813'lerde, 60 yaşında bir İstanbullu şairdi (Şefkat tezkiresinden İpekten, 1988: 536), Bektaşî olduğu anlaşılmaktadır.

Listede yer alan ilk Bektaşîler XV. yüzyıla, en sonuncuları XX. yüzyıl başında yaşayan Derviş Ruhullah ve çağdaşlarına aittir. Listede yer alan bütün söz sahiplerinin Bektaşî olmadığı görülecektir. Bunun sebebi Bektaşîler kendi meşreplerine uygun diğer sufi şairlerin sözlerini de nefes olarak okumaktadırlar, bu durumun sufi hoşgörüsünün bir gereği olduğunu bilirler. Ahmet Rıfka Baba'nın derlemesindeki nefeslerde de bu durum gözlemlenmektedir.

Sonuç ve Değerlendirmeler

Derviş Ruhullah'ın eserinde nefeslerini aldığı çağdaşı olan iki Bektaşî babasını ve onlarla temasta bulunduğunu biliyoruz: Bunlardan biri Edip Harabi Baba olup, ondan “nasip” aldığını; diğer Cemali Baba ile sohbetler yaptığını biliyoruz. Diğer çağdaşı Bektaşîleri tespit etmek için antolojisine nefeslerini aldığı kişileri de bir listelemek gerekmektedir. Hayatına en yakın Bektaşîlerden Hilmi Mehmed Ali Dede Baba (ö. 1907) ve Hezarfen Rıza Tevfik Baba'nın (Bölükbaşı, ö. 1949) nefesleri antolojisinde görülmektedir. Bunlar içinde Hilmi Mehmed Ali Dede Baba aynı zamanda neyzendir. Diğer Bektaşî nefeslerini meclislerden duymuş, dinlemiş olmalıdır. Ancak bazılarını kendisinin mecmualardan seçtiğinin ipucunu da vermektedir.

Derviş Ruhullah, Perişan Baba'nın (ö. 1880) postnişin olduğu Kazlıçeşme Bektaşî dergâhına, Hilmi Mehmed Ali Dede Baba'nın (ö. 1907) postnişin olduğu Merdivenköy Şahkulusultan Bektaşî Tekkesine, Cemali Baba'nın (ö. 1915'ten sonra) postnişin olduğu Kâzîmiye Bektaşî dergâhına; muhtemelen Edib Harabi Baba tekkesine de 1900 yıllarından itibaren gitmiş olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Rıza Tevfik Baba (Bölükbaşı) ile de tanışıyor olmalıdır. Bunların dışında hayatını tespit edemediğimiz Derviş Şevket, Derviş Vasfi Melami, Hasan Dede, Mustafa Acizi Baba, Seyfullah Gaybi Baba, Seyrani Baba ile de buralarda tanışmış veya onların nefeslerini dinlemiş olmalıdır.

Bazı değerlendirmelerde “Bektaşîliği öğrenebileceğimiz güvenilir kaynakların klasikleri” arasında sıralanan *Bektaşî Nefesleri* adlı bu kitabın içinde 71 adet nefes yer almaktadır. Bu nefeslerden 29 adedinin notası Avrupa 2011 Türk Müzik Kültürünün Hafızası nota arşivinden, diğerleri işaret edilen diğer eserlerden olmak üzere 35 nefesin notasının günümüzde bulunduğu ortaya konmuş, bu nefeslerin 1924'te müzik eşliğinde icra edildiğinin söylenebileceği tespit edilmiştir. Bununla birlikte dini müziğin en önemli özelliklerinden biri de sohbet, zikir, ayin ortamına göre “çeşitleme” yapılabilmesidir (Uslu, 2012: 155-156). Yani çeşitleme yöntemiyle bir nefes sözleri herhangi bir müziğe uygun giydirilebilmekte, icra edilebilmektedir. Bu nedenle nefes müziklerinde “çeşitleme” veya “giydirmeye” sıkça görülen bir müzik icra uygulamasıdır. Pir Sultan Abdal'ın hicazuşşak-bektaşî raksı “Önüme bir cebel geldi” (Notası Dârülelhan tespit heyeti yayını, nr. 190), günümüzde söylenen şekliyle “Önüme bir çığır geldi” (solist Sabahat Akkiraz) örneğinde görüldüğü gibi sözlerinde küçük değişikliklerle söylenebildiği gibi, nefeslerin “çeşitleme yöntemi”yle icra şekliyle düşünüldüğünde, müzik eşliğinde olduğu tespit edilen 34'den çok daha fazlasının, yani kitap kapağında belirtildiği gibi “nefes”lerin tamamının müzikle söylendiğini belirtmek yanlış olmaz.

Nefeslerde bir diğer konu nefeslerin bestecisini tespit sorunudur. Bektaşî geleneğinde “nefes sahipleri” yani diğer bir deyişle nefesin/şiiirin/güftenin “söz sahibi”

müzikle icra etse bile onun bestecisi olarak anılmayı istemez, besteyi Bektaşî felsefesinin gereği tanrıdan kendisi aracılığıyla derişlere, insanlığa bir hediye olarak düşünürdü. Besteyi sahiplenmek edebe aykırı idi. Bu nedenle pek çok nefes bestesinin bestecisi bilinmez, kaydedilmemiştir. Bununla birlikte XX. yüzyılın ekonomik şartları, bazı değerlere verilen önem gittikçe azalmış, telif haklarının korunmasına özen gösterilmiş, bestelenen nefesleri bestecilerle anmak anlayışı yayılmaya başlamıştır. Rıza Tefik Baba'nın birçok şiirinin farklı kişiler tarafından bestelenmesi örneğinde olduğu gibi. Bu da Bektaşî mensubu olmayan kişiler tarafından da nefes müziği üretilmesine sebep olmaktadır.

Bektaşî nefesleri hakkında "ilk nota yayını"nın, Bektaşî Nafi Baba'nın kızı bestekâr ve hanende Cavide Hayre Hanım (1917a ve 1917b) tarafından kaleme alındığı, Derviş Ruhullah'ın derlemesinden üç yıl önce, Mihrabi Baba'ya ait rast ve hüseyinaşiran iki nefesin notalarını *Dergâh* dergisinde yayınlanmış olduğu görülmektedir. Ardından Rauf Yekta başkanlığındaki Dârülelhan tasnif heyetinin tespiti ve kontrolünden geçen, Türk Musikisi Klasiklerinden sayılan 87 nefes 1933'te topluca iki cilt halinde derlenmiş ve yayınlanmıştır (Dârülelhan, 1933, I-II c.; Yahya-Kaçar, 2010: 234-235'te liste). Dârülelhan nefesleri basıldıktan bir yıl sonra Derviş Ruhullah Ahmet Rıfka Baba İskeçe'de öldü. Ölümünden önce onun tespit ettiği bir kısım nefes notalarının basılması, eserinde kaydettiği çoğu nefesin müzikle icra edildiğini göstermekle beraber, konu bu yazıyla analiz edilerek tespit edilmiş oldu. Bektaşî nefeslerinin müzikal yani "makam, usul, tarz" özellikleri ve icrasında kullanılan çalgılar için Prof. Dr. Gülçin Yahya-Kaçar'ın makalesine bakılmalıdır. Bektaşî müziği üzerine özellikle XX. yüzyılda bazı önemli araştırmalar yapılmıştır, konumuzu dağıtmamak için bu makalede sadece Derviş Ruhullah Ahmet Rıfka Baba Bektaşî'nin derlediği nefesler eserini incelemekle kalıyoruz.

Derviş Ruhullah Ahmet Rıfka Baba Bektaşî'nin derlediği nefeslerin müzik icralarına da kısaca burada değinmeliyiz. Diskografi açısından Bektaşî nefeslerini ele aldığımızda ilk defa, tam onun öldüğü yılda, 1935'te bir 78 devirli plağa kaydedilmiş olduğu görülmektedir: a. Yüzü: "Şol melamet hırkasını", b. Yüzü: "Güzel aşık cevrimizi çekemezsin". Plakta çalan ve okuyanın adı yazılmamıştır. Bu konuda verilen bilgiye göre "tamburaya benzer bir sazla çalıp okuyor ve nefesi oldukça farklı yorumluyor. Bilinen yorumlardan farklı ve kısaltarak okunan bu nefes taş plaklara yansımış az sayıda tasavvuf musikisi örneklerindedir."

Kemal Gürses'in idaresinde hazırlanmış bir başka kayıt "Neva Plak: CL 5003" tarafından yayınlanan 33'lük plak Necdet Yaşar'ın tambur taksimi ile başlar. Bektaşî nefeslerinden 1. yüzde: İbtidadan yol sorarsan, Medet senden medet sultanım Ali, Eşrefoğlu al haberi, Güzel aşık cevrimizi; 2. yüzde: Zümre-i nacileriz, Bende olup Haydere, Derdim çoktur hangisine yanayım, Kaf u nun hitabı, Zahit gel gör halimizi,

Saba nefes” bu plakta yer alır. Bu plaktakiler de dahil olmak üzere “Bektaşî nefesleri: The Bektaşî Breathes” adıyla 1.ve 2.si Gürsel Koçak tarafından düzenlenen 3 adet kaset serisi (Cemre müzik, 1980; 1998); daha sonra “Bektaşî Nefesleri: Seyir” adıyla Bedri plak/Çınar müzik tarafından 3lü CD yayınlanmıştır (1994; 2009). Müzik araştırmacısı Gürsel Koçak “mezarlık müziği değil coşku müziği olarak” değerlendirdiği nefesleri Rauf Yekta Bey’in derlemesinden yararlanarak gündeme getirmiştir. 2002 Nisanı’nda da İhsan Özgen, Arif Erdemir, Fahrettin Yarkin gibi usta isimlerden oluşan bir toplulukla İstanbul’da yeniden seslendirildi. Nezih Uzel “Klasik Bektaşî Nefesleri” adını taşıyan bir albümde nefesler okumuştur. Ahmet Özhan’ın solistliğini yaptığı Yapı-Kredi tarafından 1998’de yayınlanan “Ateş-i aşk” serisinin 3. CD’sinde de Bektaşî nefeslerinden bazıları icra edilmiştir. Kalan Müzik tarafından 2011’de yayınlanan “Kızılbaş II” adlı CD’de de Bektaşî müziği örnekleri vardır.

Kaynakça

- ARSLAN, M. (1997). *Bektaşî Nefesleri Üzerinde İncelemeler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Notalar, usuller.
- ATALAY, B. (1992). *Bektaşîlik ve Edebiyatı*. İstanbul.
- CAVİDE H. (1917a). “Hüseyniaşiran nefes, güfte Mihrabi Baba”. *Dergah*. 17: 4 (20 Kanun- evvel 1337). nota.
- CAVİDE H. (1917b). “Rast nefes, güfte Mihrabi Baba”. *Dergah*. 23: 2 (20 Mart 1338). nota.
- ÇAKIR, M. (2011). “Bir Bektaşî Babası Kadiminin Mektupları”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 59: 373-400.
- DİSKOGRAFİ (1935-2011): 1. Bektaşî nefesleri, Plak, 78 devirli, 1935. 2. Bektaşî nefesleri/ Hymns from Bektashi Order, Neva Plak: CL 5003, haz. Kemal Gürses, 33’lük plak. 3. Bektaşî nefesleri: The Bektaşî Breathes, 3 adet kaset serisi, haz. Gürsel Koçak (Cemre müzik, 1980; 1998). 4. Bektaşî Nefesleri Seyir, adıyla Bedri plak/Çınar müzik tarafından 3lü CD olarak yayınlanmıştır (1994; 2009). 5. Osmanlı İmparatorluğunda Müzik III CD/Music in the Ottoman Empire III, Mevlevi Ayinleri ve Bektaşî Nefesleri, 1989, 2002, Ada müzik yayını, sesler: Kani Karaca, Hamdi Demirci, Gürsel Koçak. 6. Klasik Bektaşî Nefesleri/Bektashi Hymns, 1995, solist Nezih Uzel. 7. Ateş-i aşk, serisinin 3. CD Bektaşî nefesleri, solist Ahmet Özhan, Yapı-Kredi yayını, 1998. 8. Kızılbaş II, CD, Kalan Müzik, 2011.

- DÂRÜLELHAN (1933). Tasnif ve tespit heyeti: Rauf Yekta, Zekâizâde Ahmed Bey, Ali Rifat, Suphi Bey. *Türk Müsîkisi Klâsiklerinden Bektaşî Nefesleri I*. Türk Müsîkisi Klâsiklerinden serisi 4.c. İstanbul Feniks Matbaası, 1933, 50 s.; S. c. *Bektaşî Nefesleri II*, İstanbul Feniks Matbaası, 1933, 50 s. Ayrıca Bektaşî-Alevî müziği analizleri için bu makalede kullanılan çalışmalar dışında şu çalışmalara da bk. Ahmet Atlı. *Türk Din Musikisinde Bektaşî Nefeslerinin Yeri*. Yayımlanmamış yüksek lisans. 2005. Ankara Üniversitesi SBE; Erdoğan Ateş. "Alevî-Bektaşî Musikisine Güfte Melodi ve Ritim Açısından Bir Bakış". 1. Uluslar arası Alevîlik-Bektaşîlik Sempozyumu 28-30 Eylül 2006 (Online erişim); Irene Markoff. "A cross cultural examination of the expressive culture of Turkish-speaking Alevî-Bektaşî in Southern Bulgaria". Conference on music in the world of Islam. 8-13 Ağustos 2007. yazıda Bulgaristan Bektaşî nefeslerinin ritim, melodi özelliklerine ve sazlarına değinir. Neşe Ayışit Onatça. *Alevî-Bektaşî Kültüründe Kıvrklar Semahı*. Ankara 2007. 248 s.
- DERVİŞ RUHULLAH A. R. (1921). *Bektaşî Nefesleri*. İstanbul: sahibi ve naşiri Kitaphane-i Sudi yayını.
- DUYGULU, M. (1997). *Alevî Bektaşî Müziğinde Değişler*. İstanbul: Trakya bölgesinden 39 nefes.
- ERGUN, S. N. (1930). *Bektaşî Şairleri*. Ankara: Maarif Kitaphanesi.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet. (1956). *Bektaşî Edebiyatı Antolojisi*. İstanbul: Maarif Kitaphanesi, 3. C.
- GÖLPINARLI, A. (1992). *Alevî Bektaşî Nefesleri*. İstanbul 1963; İstanbul: İnkılap Yayınları.
- İPEKTEN, H. vdğ. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara Kültür Bakanlığı Yay.
- KAYGUSUZ, B. N. (1955). *Bir Roman Gibi*. İstanbul.
- KOCA, T.- Z. O. (1987). *Güldeste, Nefesler, Ezgiler, Notalar*. Ankara: Doğu Matbaacılık.
- KOCATÜRK, V. M. (1968). *Tekke Şiiri Antolojisi, Türk Edebiyatında Dini ve Tasavvufî Şiirler*. Ankara: Buluş kitabevi.
- KÖKSAL, M. F. (2010). "Ayin, Erkan ve Adab benzerlikleri açısından Ahilik-Bektaşîlik Münasebeti". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 55: 59-70. Online erişim tarihi: 21.02.2014
- MEYDAN LAROUSSE, İstanbul 1969.
- NOTA ARŞİVLERİ: Avrupa 2011 Türk Müzik Kültürünün Hafızası online nota arşivi; TRT nota arşivi; İTÜ TMDK nota arşivi; ayrıca bk. Darülelhan, Koca, Yalıtık.
- TEMREN, B. (1994). *Bektaşîlik ve Eğitsel Kültürel Boyutları*. Ankara: Kültür Bak.Yay.
- TOPÇUOĞLU, H. (2001). "Bektaşî Ahmed Rıfıkı Hayatı ve Eserleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. online, Erişim tarihi: 01.02.2012.
- ÖZTELLİ, C. (1985). *Bektaşî Gülleri*. İstanbul: Özgür yayınları.
- UMUL, L. A. (1994). *Bektaşî Erkanında Nefesler*. Yayımlanmamış sanatta yeterlik. İstanbul: İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- USLU, R. (2001). "Güfte Mecmualarından Nasıl Yararlanmalıdır?", *Müzikte 2000 Sempozyumu*. Ankara: Kültür Bakanlığı yay. (online: www.tanitma.gov.tr, Erişim tarihi: 19.03.2011).

- USLU, R. (2012). “Bestecilikte Orijinal, Nazire, Çeşitleme veya Aranjman, Cover, İcra, Kalıp Motif Müzik Terimleri”. *İdil Dergisi*. 1/2: 144-165
- ÜZÜM, İ. (2000). “Pir Sultan’ın Tanrı Anlayışı”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 15: 1-26. Online erişim tarihi: 01.02.2012.
- YAHYA-KAÇAR, G. (2010). “Bektaşî Nefeslerindeki Melodik ve Ritmik Özellikler”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 55: 219-237, Erişim tarihi: 01.02.2012.
- YALTIRIK, H. (2002). *Trakya Bölgesinin Tasavvufî Halk Müziği Notalarıyla Nefesler Semahlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- YÜKSEL, M. (2002). *Bektaşîlik ve Mehmet Ali Hilmi Dede Baba*. Ankara.

